

Matthias Weckman

– pionjär och nydanare

I mitten av oktober anordnas i Göteborg ett symposium för att uppmärksamma 400-årsjubileet av Matthias Weckmans födelse. Organisten Hans Davidsson berättar här om Matthias Weckmans musik, som under symposiet kommer att framföras ”med tidstrogen klangbild, kontextualiserat program och experimentell gestaltning”.

Matthias Weckman (1616–1674), tysk organist, kompositör, hovorganist, kapellmästare och ledare för Collegium Musicum i Hamburg 1660–1674, var en av sin samtids främsta och nydanande musiker. Han växte upp vid hovet i Dresden med Heinrich Schütz som musikalisk mentor och fick som tonåring tre års utbildning som organist i Hamburg med Jacob Praetorius som lärare. Han verkade som hovorganist i Dresden, kapellmästare i Nyköbing i Danmark och från 1649 återigen som hovorganist respektive vice kapellmästare i Dresden. 1655 flyttade han till Hamburg för att

bli organist i Sankt Jacobi kyrka. 1660 medverkade han till att Collegium Musicum grundades, en av Europas största ensembler för framförande av samtida och ny musik och blev dess konstnärlige ledare. Weckman var förtrogen med sin samtids alla stilar av vokal-, instrumental- och klavermusik, den nederländska, engelska och tyska praktpolyfonin (*prima prattica*), den uttrycksfulla italienska vokal- och instrumentalmusiken (*seconda prattica*) och den franska galanta affekt- och operastilen. I Weckmans orgelverk dominerar polyfonin även om det också förekommer nya stilelement. Hans vokalmusik uppvisar en unik kombination av Heinrich Schütz tonmålning, polyfoniskt präglade stil och den expressiva italienska concerto och operastilen. I de fyra vokal- och instrumentalverken från 1663, året då Hamburg drabbades av pest och en tredjedel av befolkningen dog, visar en experimentell stil som saknar motsvarighet i den nordeuropeiska 1600-talsmusiken.

En ny klangbild

Göteborgs internationella orgelakademi anordnar 15–16 oktober 2016 ett symposium då musiken framförs och belyses med föreläsningar och diskussioner. Under symposiet presenteras resultatet av ett projekt som syftar till att levandegöra denna musik med tidstroga instrument för vår tids publik, delvis i kombination med nutida sceniska uttryck, som koreografi och ljussättning. Eftersom Weckman verkade i Nyköbing och hade kontakt med Gustav Düben (flera av hans verk återfinns i den så kallade Dübensamlingen i Uppsala universitetsbibliotek) handlar det också om ett skandinaviskt kulturarv.

Den vokal- och instrumentalmusik som komponerades av organisterna i 1600-talets Nordeuropa (så kallad ”Organistenmusik”) framfördes av en mindre ensemble av sångare och instrumentalister från huvudläktaren i väster med den stora orgeln som ackompanjemangs- eller continuoinstrument och i stadskyrkornas stora akustik. I de flesta inspelningar i vår tid är klangbilden en helt annan; musiken ackompanjeras endast av ett mindre orgelpositiv (”kistorgel”) och är upptagen i studioakustik. Orgelpositiv saknar de fundamentala klanger (så kallade stämmor eller register, till exempel Principal 8)

Barockorgeln i nordtysk 1600-talsstil i Örgryte nya kyrka i Göteborg. Foto: Ulf Celandner

som användes som grund för musicerandet samt möjligheter till klangskiften genom manualväxlingar och selektivt bruk av pedalverket (basregister som organisten spelar med fötterna, ofta klingande en oktav lägre än noterat). Vår tids etablerade uppfattning om vokal- och instrumentalmusiken från 1600-talet skiljer sig alltså väsentligt från hur musiken framfördes. Det låter idag tunt, ofta spretigt och inte sällan "påträngande". Under 1600-talet blandades instrumentens klang med orgeln, förstärktes och färgades, medan sångarnas röster bars och/eller kontrasterades av ensemblen. Allt intonerades från basstämman, byggdes upp och balanserades från denna.

I Örgryte nya kyrka i Göteborg finns den unika barockorgeln i nordtysk 1600-talsstil – idag den enda i världen som har alla egenskaper som Hamburgs stadsorglar hade. Barockorgeln invigdes år 2000 efter tio år av forskning, internationellt och mångkulturellt samarbete. Efter renovering av kyrkans torn och orgeln bälgverk återinvigs barockorgeln i samband med orgelakademien 2016 och nordiska kyrkomusiksymposiet i början av september. Orgeln skapades inte bara med tanke på barockens solistiska orgelrepertoar utan lika mycket för vokal- och instrumentalmusiken. Kring orgelhuset byggdes till exempel musikläktare för att flera mindre ensembler ska kunna musicera växelvis med huvudorgeln som continuoinstrument. Orgeln har ursprunglig tonhöjd (korton – $a^1 = 465$ Hz), den är stämd i så kallad medelton, den dominerande tempereringen vid denna tid (kännetecknas av rena, stora durterser i de centrala tonarterna), och den har alla klangfärger och uttrycksmedel som 1600-talets stadsorganister förfogade över (54 register fördelade på fyra manualer och pedal).

Vid rekonstruktionen och byggnationen av detta instrument var Matthias Weckmans vokal- och instrumentalmusik den viktigaste referensen. Hans musik modulerar till exempel i kromatiska avsnitt från C- till Fiss-dur. För att kunna spela rena, stora terser också i avlägsna tonarter lades enligt praxis från 1630-talet tre extratangenter per oktav till, så kallade subsemietoner. Orgeln är alltså byggd som idealiskt continuo-instrument för Weckmans vokal- och instrumental musik, men av olika skäl har den ännu inte kommit att framföras. I samband med Weckmans 400-årsjubileum kommer det att ske i ett kontextualiserat program och delvis med experimentell gestaltning.

Musikaliskt drama med scenisk gestaltning

I manuskriptet till Weckmans sakrala konsert, *Wie wüste liegt die Stadt*, finns ett par ovanliga och intressanta anvisningar gällande sångarnas placering respektive förflyttning under framförandet. De syftade säkert till akustisk men också en visuell effekt. Musiken är dramatisk expressiv. Flera källor beskriver hur starkt intryck figuralmusiken gjorde på samtidens åhörare, hur de rördes till tårar, såväl av sorg som av glädje. En viktig målsättning för projektets experimentella dimension är att levandegöra musiken så att den kan upplevas på ett motsvarande vis i vår tid.

Vi är övertygade om att ett framförande med tidstroga instrument, den nya klangbilderna av ensemblen med orgeln i Örgryte nya kyrka, och effekten av tydligt och uttrycksfullt musicerande i ett större kyrkorum, kommer att ge den kulturintresserade publiken i vår tid en stark och övertygande upplevelse. Men vi höjer ribban ytterligare och vidgar målsättningen. Vi kommer att skapa konserter/föreställningar som förhoppningsvis också kan ge den som normalt sett inte lyssnar på barockmusik och som kanske aldrig hört Weckmans musik en stark upplevelse.

Hans Davidsson. Foto: Stephen Kennedy

Konserterna kommer därför att få en kontextualiserad ram, en tematisk orientering, och med utgångspunkt i Weckmans ovan beskrivna anvisningar delvis sceniskt gestaltas med koreografi, textläsning och ljussättning, framför allt i de fyra vokalverken från 1663.

Under symposiet ges två konserter med en sammanställning av samtliga bevarade vokal- och instrumentalverk interfolierade av ett begränsat urval av orgelverken. Två temata har utkristalliserats: "Konst i kristid: musik i tider av krig, pest och fångenskap" respektive "Kosmiska ekon och speglingar: musikaliska bilder från livets kretslopp". Göteborg Baroque under Magnus Kjellsons ledning tillsammans med dansare, skådespelare och ljussättare under Hans Davidssons konstnärliga ledning medverkar. Projektet möjliggörs tack vare finansiellt stöd från Musikverket. Vidare kommer orgelkonserter och föreläsningar och workshops att erbjudas.

Tjugofem år efter det att det första internationella Weckmansymposiet hölls i Göteborg, inbjuder Göteborgs internationella orgelakademi till en ny Weckman-fest. 1991 fanns ingen större orgel stämd i korton och medelton i Sverige. Idag finns ett flertal orglar i vårt land med denna temperering och klangvärld, och vi kommer att få uppleva Weckmans musik med den unika nordtyska barockorgeln i Örgryte nya kyrka på ett sätt som inte är möjligt någon annanstans i världen.

Hans Davidsson

För detaljerat program, se www.organacademy.se